ಪಕ್ಷತೋಂಶಃ

೧

ಶ್ರೀಗಣೇಶಾಯನಮಃ॥ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇ ನಿಶ್ಚಯಾಂಶ್ಚಕಮಿವೇತಿ ನಿಷ್ಠಾಂತ್ತಃ। ಅತ್ಯನ್ತೋಂ[illegible]॥ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಂವಳಿತಪರಾಮರ್ಶಯೋಃ ಸಂಶಯಾ
ತ್ಮಕಮನುಮಿತಿಮಂಗೀಕುರ್ವಂತಿ। ತತ್ರ ಸಂಶಯತ್ವಸ್ಯ ಅಂಗೀಕಾರೇ ಮತ್ಸ್ಯಾನಂತಿ ಜನ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಯಾ ಕಥಂ ತತಃ ಸಂಶಯತ್ವಸ್ಯ ೪
೪ ತ್ರ ಇತಿ ತು ನಾಶಂಕನೀಯಂ। ಸಂಶಯತ್ವಸ್ಯ ಜನ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇಪ್ಯೇಕಧರ್ಮಿಕವಿರುದ್ಧೋಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಂ ಅದೃಷ್ಟವ
ಶಾದೇಕಧರ್ಮಿಕವಿರುದ್ಧೋಭಯಧರ್ಮಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನತ್ವರೂಪಸಂಶಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೋತ್ಪತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಸಾಮಗ್ರೀಸ
ಮಾಜಾದೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಶಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಾರ್ಯತೇ ವಿರುದ್ಧನಾನಾಧರ್ಮಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿರೂಪಂ ಸಂಶಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿ
ಜನ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಮಿತಿ[illegible]ಃ। ಏಕಧರ್ಮಿಕವಿರುದ್ಧೋಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ಏಕಧರ್ಮಿಕವಾಸ್ತವವಿರುದ್ಧೋ
ಭಯಪ್ರಕಾರಕಾನುಮಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತಾವಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಜಕವಿರಹೇಣ ವಿರೋಧಭಾನಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣೇ [illegible] ಕಲ್ಪನಾತ್ ತಾದೃಶಾ
ಕಥಂ ನುಮಿತೇರ್ವಿರುದ್ಧಕೋಟ್ಯವಗಾಹಿತ್ವಂ ಸಂಭವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಃ ಸಂಶಯತ್ವಂ ವಿರೋಧವಿಷಯಕಜ್ಞಾನತ್ವಸ್ಯೈವ ತಥಾತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ

ವಹ್ನ್ಯಭಾವವದ್ವಿರುದ್ಧವಹ್ನೌ ತ್ವದಿಗಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾಪ್ರಸಂಗಾತ್ ತೋಪರಾಮರ್ಶಸ್ಯ ತ್ರೈರೂಪ್ಯೇಣ ವಹ್ನ್ಯವ್ಯಾಪ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಾವಪದಂಶತ
ಯಾಂ ತಾದೃಶಪರಾಮರ್ಶಕಾಲೇ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಾಯಪ್ರಕಾರಿಕಾಂಶಮಿತ್ಯಾಂತತ ಏವ ವಿರೋಧಾಭಾವಸಂಭವಾತ್। ಏಕಕೋ
ಟಿವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಅಪರಕೋಟಿವ್ಯಾಪ್ಯಾಂಶಮಿತಿಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಾತ್ ಕಥಮುಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನೇ ತದಂಶೇ ಅಂಶುಮಿ
ತಿರಿತಿ ಮಹಾಸಂಶಯೋಽಯಂ। ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವೇ ಮಾನಾಭಾವಃ। ಅಥ ತದಭಾವತದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಾನ್ಯತರಾಭಾವ
ವತ್ತಾನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ತದ್ವಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇಃ ತದ್ವಾನಿತಿ ಪ್ರತಿ ತದಭಾವವತ್ತಾನಿರ್ಣಯ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಾನ್ಯತರಾ
ಭಾವವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಯೋಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನಮಾವಶ್ಯಕಂ। ತತ್ರ ಚ ತದ್ವತ್ತಾಂಶೇ ಭಾವವತ್ತಾನಿರ್ಣಯತ್ವಾದಿನಾ ವಿ
ಶಿಷ್ಯ ತಾನಾ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತದ್ವತ್ತಾಂಶೇ ಭಾವತದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಾನ್ಯತರಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಿತ್ವೇನಾಸಂಗಮಯ್ಯ
ತದ್ವಿರೋಧಿಧರ್ಮಪ್ರಕಾರಕನಿರ್ಣಯತ್ವೇನೈವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕಾಕ್ರಾಂ

ಶಿಷ್ಟ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯೋ ವಿತಿ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಕಾಲೇ ಅನುಮಿತಿರಿತಿ ಚೇನ್ನ ಅತ್ಯಂತಾಭಾ ಯ
ವಾದಿಮತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯಾಪಿ ವಹ್ನಿತದ್ವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನೇ ತ್ವೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಂ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕಾಭಾವಗ್ರಾಹಿಜ್ಞಾನೇ ತ್ವೇ
ನಾಂ। ... ತ್ವೇ ಪ್ರಮೇಯತ್ವತತ್ವವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾದಿನಾ ತದಭಾವಾದಿಮತ್ತಾನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಮನುಮಿತ್ಯುದಯಪ್ರಸಂ
ಗಃ। ವಹ್ನಿವ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಂಶ್ಚ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾಂಶ್ಚಾನುಮಯುತ್ವಾನ್ ಪರ್ವತ ಇತ್ಯಾದಿಪರಾಮರ್ಶಾತ್ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿ
ಮಾಂಶ್ಚೇತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರಕಸಂಶಯರೂಪಾನುಮಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಶ್ಚ ಭಾವತ್ವ। ಪಾರ್ಥಾನಾಮುದಯತ್ವ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಯೋ ಪರ್ವತೋ ತದಭಾ
ವಾದಿರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅಂತ್ಯವಿರೋಧಾಂಶ್ಚ ವಗಾಹಿಂತೋ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವಾನ್ ಪರ್ವತ ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ವಹ್ನ್ಯಾದ್ಯನುಮಿತ್ಯವಿ=
ರೋಧಿತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ। ಅವಚ್ಛೇದಕತಾದಿಸಂಬಂಧೇನ ವಹ್ನ್ಯಭಾವಾದಿಮತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ವಹ್ನ್ಯಾದ್ಯನುಮಿತ್ಯವಿರೋಧಿತಯಾ
ವಹ್ನ್ಯಾದ್ಯನುಮಿತೌ ವಹ್ನ್ಯಭಾವಾದಿಮತ್ತಾನಿರ್ಣಯಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾಯಾಂ ದ್ವೈಶಿಕವಿಶೇಷಣತಾಖ್ಯಸಂಸರ್ಗಕತ್ವಂ ನಿವೇಶನೀಯಂ

ತತ್ವಕೋಶಃ

೨

ತಥಾ[illegible]ಶಷಮವಾಂಯಲಾಪಿಸಂಸರ್ಗಕಪಕ್ಷ್ಯಭಾವಾಂಶೇ ವ್ಯಾಪ್ಯಪಾಂಷಾಣಾಮಯತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಂ
ಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕಾಕ್ರಾಂತತಯಾ ತಾದೃಶಪರಾಮರ್ಶಕಾಲೇ ಸಂಶಯಾನುಮಿತಿರ್ನಸ್ಯಾದೇವ। [illegible]ಥ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವ
ತ್ತಾನಿರ್ಣಯಕಾಲೇ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕಸಂಶಯಭಾಂಶಕಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕದರ್ಶನದಶಾಯಾಂ ತತ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಂ। ತತ್ರೋಭಯಾನಿತಿಭಾವತ್ವ
ಕೋಟಿತ್ವಾದಿನಾನಾಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಬಧ್ಯತ್ವಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಲಾಘವಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮಿಕತತ್ಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಏವ ತದ್ಬುದ್ಧಿತ್ವವ
[illegible]ತ್ವಂ ಚ ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಾಕ್ರಾಂತತ್ವಾದನುಮಿತಿರಪಿ ನಿಸಂಶಯಾತ್ಮಿಕೇತಿ ಪ್ರಸಂಗಃ। [illegible]ತದ್ಧರ್ಮತಾವಚ್ಛೇದಕ
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಾವಗಾಹಿಪಕ್ಷವೃತ್ತಿಭಾವಾಭಾವೋಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾನಂತರಂ ಪರ್ವತತ್ವಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕ
ರಣ್ಯಮಾತ್ರಾವಗಾಹಿಸಂಶಯಾನುಮಿತಿರನುಭವಸಿದ್ಧಾ ಏವೇತಿ। ತದಸತ್। ಅವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛೇದೇನ ಏತಾದೃಶಾವಗಾಹಿಜ್ಞಾನಸ್ಯೈ
ವ ಸಂಶಯತಯಾ ತಾದೃಶಾನುಮಿತೇಃ ಸಂಶಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಅಯಂ [illegible] ಪ್ರಕಾರಕಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯಕವಿರುದ್ಧೋಭಯಧರ್ಮಪ್ರ

೨ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧೌ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯೋ ವಿರೋಧೀ ಇತಿ ರೀತ್ಯಾ ಪರ್ವತತ್ವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಾವಗಾಹಿ ೨

ಶ್ವ

ಕಾರಕಜ್ಞಾನತ್ವಂ ನ ಸಂಶಯತ್ವಂ। ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪವಿಶಿಷ್ಟೈಕ್ಯವತ್ತ್ವಂ ಧರ್ಮಿತಾವಚ್ಛೇದಕೀಕೃತ್ಯ ವಿರುದ್ಧಕೋಟಿದ್ವಯಮವಗಾಹಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಶ
ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್। ಏಕರೂಪಾವಚ್ಛಿನ್ನ ವಿಶೇಷ್ಯತಾ ವಚ್ಛೇದಕತಾಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷಿರವಚ್ಛಿನ್ನ ವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕ ಸಂಶಯ ಸಂಗ್ರ
ಹಃ। ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪೇಣ ವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಾವಚ್ಛೇದಕಮವಗಾಹಮಾನೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಸ್ಯ ದುರ್ವಾರತ್ವಾತ್ ತನ್ನಿಷ್ಠ ಕೋಟಿ ಪ್ರಕಾರತಾವ
ಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾನಿರೂಪಿತಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕೀಭೂತ ತದಪರ ಕೋಟಿಪ್ರಕಾರತಾಕಜ್ಞಾನತ್ವಮೇವ ಸಂಶಯತ್ವಲಕ್ಷಣಂ। ತ
ತ್ರ ಧರ್ಮಿತಾವಚ್ಛೇದಕ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಮಾತ್ರೇಣೋಭಯ ಕೋಟಿಮವಗಾಹಮಾನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರಣಂ। ಶುದ್ಧ ವಿಶೇಷಣತಾ ದಿ
ಸಂಸರ್ಗಾವಚ್ಛಿನ್ನ ವಹ್ನ್ಯಭಾವಾದಿ ಪ್ರಕಾರತಾಯಾಃ ಶುದ್ಧ ಸಂಯೋಗಾದಿ ಸಂಸರ್ಗಾವಚ್ಛಿನ್ನ ವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರತಾವಚ್ಛಿನ್ನ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾನಿರೂ
ಪಿತಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾನವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾತ್। ...ಭಾವ ಸಂಶಯಸ್ಯಾಪ್ರಮಾತ್ವೇನಿಯಮೋಪ್ಯೇವ ಧರ್ಮಿತಾವಚ್ಛೇದಕ ಸಾಮಾನಾಧಿ
ಕರಣ್ಯಮಾತ್ರೇಣೋಭಯ ಕೋಟಿಮವಗಾಹಮಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಶಯತ್ವೇಪ್ಯುಪಪತ್ತಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈಕ ಕೋಟೌ ಪ್ರಮಾತ್ವ

ರತ್ನಕೋಶಃ

೪

ಸಂಭವಾತ್ತದಭಾವವತ್ತ್ವ[illegible]ತ್ವಾವಚ್ಛೇದಯತಿ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ಮಕಮಿತಿಸಂಭಾರಗಣನಾತೋಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯತೆತ್ಯುಕ್ತ
ಬುದ್ಧಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಂ[illegible]ದವಕ। ಇಭಾಯಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಾದಿಯೋಗ್ಯವಿಶಿಷ್ಟತಾ ಕಿಕಾರ್ಯತತ್ಪ್ರಕಾ ಶಕಬಾಧ್ಯತ್ವಾ
ದ್ಯವಚ್ಛೇದಕವತತಥಾತ್ವಸ್ಯ ಲ್ಪಯಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಪಿ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿಗೋಚ
ರಾಭಾವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಇಭಾಯಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಮವಶ್ಯಂ ಸ್ವೀಕರಣೀಯಂ। ತತ್ರ ಚ ಬಾಧ್ಯತ್ವ[illegible]ತ್ವ
ರ್ಕಾದಿಗೋಚರತ್ವೇತಿ ತಥಾ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಭಾವಕತ್ವ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಾಭಾವಕತ್ವ ಉತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಂ ಯದಿ ಸ್ವಿ
ಮಯತ್ವ ಕ್ರಿಯತೆ ತದಾ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿವ್ಯಾಪ್ಯವಾನ್ ಇತ್ಯಾಕಾರಕ ನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿ ಸ್ವಾಪ್ಯಕ ಜಾಯತಾ
ಮಿತ್ಯಾಕಾರಕೆ ಭಾನ ಸತ್ತ್ವೆ ಅಸತ್ವಂ ಸ್ವಾಪ್ಯಕಾದಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾದಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ ಅತಸ್ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯ
ತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯತ್ವಗೋಚರಾಭಾವಿಕ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯತ್ವಾದಿನೈವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾ

ಕಪ್ಯೈಕ್ಯಯೋರ್ವ್ಯಾ। ಇತ್ಥಂ ಚಾಂಶೇ ಮಿತಿಸ್ವತ್ವ ಪ್ರತಿಯೋಜಕವಿಶೇಷಣ ತತ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾಯಾಂ ಅಕಲ್ಪಕತ್ವಂ ಸಂಯೋಗಮಿತ್ರಾಂಶೇ ಪರತ್ರ
ತಿತ್ಸೋಂಬಿ। ಅಥ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನಿ ಬಾಧ್ಯ ಸಂಶಯತಾಮಿತ್ಯಪ್ರಕಾರಕಃ ಇತಿ ಭಾನಂ ಪರ್ವತಧರ್ಮಿಕ ವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯ ಸಂಭಾ
ತ್ಯೈಕ ಅನುಗಮ ಯೋಗ್ಯತೇ ಜನಕತ್ವಂ ಕಥಂ ಭವತಿ। ಪರ್ವತೇ ಯತ್ರ ಬಿದ್ಧೋಂ ಚರ ಬಾಧ್ಯ ಸಂಶಯತಾಮಿತ್ಯತ್ರಾದ್ಯಕಃ ಭಾನತ್ವೈದ್ಯ ಪಾದಿ
ಬಾಧ್ಯ ಷಾದಿಸಾಮಗ್ರೀ ಸತ್ವೈ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಾಧ್ಯ
ಷಾಪತೇಃ। ಪರ್ವತ ಧರ್ಮಿಕ ವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರಕತ್ವ ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯ ಷತ್ಪ್ರದಿಕಾಂಶತ್ವಾ ಶ್ವೈತತಾದ್ಯಕಃ ಭಾನತ್ವೈ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನಿ ಇತಿ ಪ್ರಕಾರ
ಕ ಬಾಧ್ಯ ಷಾದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಮಕತ್ವಾಮವಿ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಾಧ್ಯ ಷಾದ್ಯಕ ವಹ್ನಿರತನದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತ್ವಾನ್ ಸ್ವಯ
ಸತ್ವೈ ಯದ್ವ್ಯದಿ ಭಾನತ್ವೈ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕ ಬಾಧ್ಯ ಷಾದಿ ಕಂ ತತ್ರ ದಿಭಾವ್ಯಕ್ತಿಕಾಂ ತತ್ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವೈ ಕ್ಯೋತ್ತಜನಕತ್ವಂ ಚ್ಛೇಕರಣೀಯತ್ವಂ ಇತ್ಥಂ ಚ
ಬಾಧ್ಯ ಷತ್ವಾಪರ್ವಕಾ ದಿಸೋಂಚರ ನ ಕತೇ ಭಾಃ ಏಕತ್ರಾಂತ್ರಿ ಜನಕ ತ್ವತ್ವೈ ಕಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವಾ ವಿಶತ್ಯೇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಂ।

ರತ್ನಕೋಶಃ

೩ ಸ್ಪಾರ್ಶನಾದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಸಮವಧಾನಕಾಲೇ ಸ್ಪಾರ್ಶನಾದಿಗೋಚರೇಚ್ಛಾನಾಂ ಉತ್ತೇಜಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಾಭಾವಾ
ದಿತಿ ಚೇತ್ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನೌ ಚಾಕ್ಷುಷಂ ಜಾಯತಾಂ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನೌ ಸ್ಪಾರ್ಶನಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರಕಾನಂತೇಚ್ಛಾನಾಂ ಪರ್ವತತ್ವಾದಿ
ವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕಚಾಕ್ಷುಷಸ್ಪಾರ್ಶನಾದಿಗೋಚರೇಚ್ಛಾತ್ವೇನೈವ ಅನುಗಮಯ್ಯೋತ್ತೇಜಕತ್ವಸಂಭವಾತ್। ತಾಸಾಂ ತತ್ತದ್ವ್ಯ
ಕ್ತಿತ್ವೇನೋತ್ತೇಜಕತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿರಹೇಣಾನುಗತರೂಪೇಣೈವ ತಥಾತ್ವಮುಚಿತಂ। ಕಿಂಚ ಪರ್ವತೇ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಕಾರಕಂ ಚಾಕ್ಷುಷಂ
೪ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರಕೇಚ್ಛಾನಾಮೇವ ತತ್ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವೇನ। ಏವಂ ಚ ಪರ್ವತಸಾಧ್ಯಕಾನುಮಿತಿಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವೋಪಗಮೇ
ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನೌ ಸ್ಪಾರ್ಶನಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾಕಾರಕೇಚ್ಛಾಕಾಲೇ ಚಾಕ್ಷುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾರಣಾಯ ಚ ... ಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವಾ
ನ್ತರೋಪಗಮೇ ಚ ಸಾಮಗ್ರೀ ನಾನಾ ತತ್ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವೇನೋತ್ತೇಜಕತ್ವಕಲ್ಪನಮುಚಿತಂ ಅನುಗತರೂಪೇಣಾಸಂಭವತ್ಯುತ್ತೇಜಕತಾಕಾ
ನಾಂ ತತ್ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವೇನೋತ್ತೇಜಕತ್ವೇ ಏಕೈಕಾಭಾವಕೂಟಸ್ಯ ಕಾರಣತಾ ಭಾವಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವವಿರಹ

೨ ಮಿತಿವಾಕ್ಯಂ

ಮಣೌ ವಿರಹೇಣ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ತಾವದಭಾವಕೂಟವಿಶಿಷ್ಟತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾಭಾವವ್ಯಕ್ತಿಸ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವೇ
ರೈವ ಹೇತುತ್ವೋಪಗಮೇ ಶ್ಯಾಮತ್ವವಿಗಮಣೌ ವಿರಹೇಣ ಕಾರಣತಾಬಹುತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಅಭಾವಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಹೇತುತಾ
ಯಾಃ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತಥಾ ಸತಿ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವಾನಾಂ ತತ್ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ
೯ ತ್ವೇನ ಹೇತುತ್ವವಾದಾಯಾ ವಿಗಮಣೌ ವಿರಹಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ಮುಖ್ಯಾ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾಪನ್ನತಾವಚ್ಛೇದಕಾಭಾವಕೂಟ
ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕತಾಯಾ ವ್ಯಾಸಜ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೋಪಗಮಾತ್ ವಿಗಮಣೌ ವಿರಹಾನುತ್ಪತ್ತೇರ್ವಾಚ್ಯ । ಅವಚ್ಛೇದಕತಾಯಾಃ
ವ್ಯಾಸಜ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ವಿಗರನಿರ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಅಥ ಬಾಷ್ಪಧೂಮಸಾಧಾರಣಾದಿಗೋಚರಧೀಸಾಧಾರಣಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಕತ್ವಸಂಬಂ
ಧೇನ ಕೃತಿವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವತ್ವೇನಾನುಗಮಯ್ಯೈಕತ್ರೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಂ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತೇ । ಸ್ವವೃತ್ತಿತ್ವಂ ಚ ಕಾಲಿಕವಿಶೇಷಣತಯಾ ಬೋಧ್ಯಂ । ಪ್ರ
ದರ್ಶಿತಸಾಧಾರಣಾದಿಗೋಚರಧೀಸಾಧಾರಣ್ಯಸ್ತು ತಾದೃಶ ಸಂಬಂಧೇನ ಕೃತಿವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ತಾದೃಶಾಭಾವಾಯಾ ವಿಷಯಾಭಾವಾತ್ ಸಾಧಾರಣ

రత్నకోశః

౬

కారణత్వాదంతఃకరణవృత్తిత్వాభావాత్ విభిన్నకాలత్రికాలమాధ్యాకాలీనయాభావవిరహాదతీంద్రియత్వేన తత్ చాక్షుషత్వాపత్తి
రితి చేన్న ఏతాదృశసంబంధేన కృతివిశిష్టాభావత్వేనాత్వజన్యతాదృశవిశిష్టాభావ సమవధానకృతకాలోత్పత్తి ధేతదయోగ్యత
ష్యతాదృశవిశిష్టాభావసమవధానకాలీనతయా అయోగ్యత్వాత్ప్రయ ప్రసంగాత్ అథస్వవృత్తిప్రతిబన్ధకజాతీయవ్యాపకత్వసంబం స
ధేన కృతివిశిష్టత్వమభావాయాం విశేష్యత్వం। సామాన్యం చ ప్రతియోగిప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మేణ। ఏతాదృశసంబం
౧ ధేన కృతివిశిష్టాభావసమవధానం కాలోత్పత్తికాలీనం। తదప్యవహితోత్తరక్షణే తదుత్పత్తౌ అవశ్యం తదా కర్తృత్వా వ౨
౨ వచ్ఛేదకచాక్షుషత్వప్రత్యక్షాభావకాలీనయుక్తసంబంధేన కృతివిశిష్టత్వసంభవాత్। కించ చాక్షుషాదిసామాన్యే
౧ త్పత్తికాలీనం ప్రతాదృశవిశిష్టాభావసమవధానకాలీనత్వం కాలీనయోగ్యత్వాత్ప్రయః। నైవం యత్ర ఘటాదిసామాన్యకాలే తత్ర
పవర్తీనపక్షేసామాన్యయతామిత్యేతాదృశాభావతదనంతరం వర్తమానవస్తు మాం ప్రతి తాదృశచాక్షుషాపత్తిః తాదృశా

యోః స్వోత్పత్తిక్షణావృత్తివృత్తికత్వేతి వృత్తిస్వపూర్వక్షణోత్పన్నస్పార్శనసజాతీయవిషయకత్వైః ఉక్తసంబంధేన స్వ
స్వ తివిశిష్టత్వవతి వాచ్యం వృత్తిత్వస్యైవ స్వవృత్తిప్రాగభావప్రతియోగిత్వస్యాపి ప్రత్యక్షాంశే విశేషణీయతయా తాదృశఘటా
దిస్పార్శనస్య తాదృశత్వేతి వృత్తిప్రాగభావప్రతియోగిత్వవిరహేణాపి అవ్యాప్త్యభావాత్। అథవా స్వవృత్తిప్రత్యక్షత్వమేవ స్వవృత్తేః
సంబంధః। ప్రత్యక్షత్వం చ స్వసజాతీయవిషయకత్వస్వపూర్వవృత్తిత్వోభయసంబంధేన తాదృశోభయాయాః స్వతథావిధస్వ
తివృత్తి ప్రత్యక్షపూర్వత్వోభయాన్యతరతాదృశోభయసంబంధేన తథావిధస్వతివృత్తిప్రత్యక్షత్వం। ఏవమపి స్వ వ
రుషాంతరీయస్పార్శనసామగ్రీసమవధానకాలీనాక్షుషీయస్పార్శనే ఘటాదావతివ్యాప్తిః సంయోగాదేరపి వృత్తివాచ్యం స్వస
జాతీయవిషయకత్వ స్వపూర్వత్వస్వసామానాధికరణ్యైతత్త్రితయసంబంధేన ప్రత్యక్షత్వే విశేషణే సజాతీయ
విషయకత్వం చ స్వప్రకారకత్వప్రకారతానిరూపకసజాతీయే ద్విష్ఠవిశేష్యతాకత్వం। అతోఽనుమిత్యాక్షుషపూర్వత్వే
స్వ

ರತ್ನಕೋಶಃ

೨

ವಹ್ನಿಸ್ಪಾರ್ಶನಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯೇತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಂತರಂ ಧೂಮಾದಿಚಾಕ್ಷುಷೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣೇ ಪ್ರವರ್ತತಾಂ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾಕಾರ
ಕಚಾಕ್ಷುಷಾಪತ್ತಿಃ। ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಯಾಃ ಸ್ವಜನ್ಯಕಾಲೋತ್ಪತ್ತಿವೃತ್ತಿಸ್ಪಾರ್ಶನಾನಂತರೋತ್ಪನ್ನಧೂಮಾದಿಚಾಕ್ಷುಷವಿಷಯಕತ್ವವಿಶಿ
ಷ್ಟಚಾಕ್ಷುಷಸಜಾತೀಯವ್ಯಕ್ತಿವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾಕತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನತತ್ತತ್ಸಂಬಂಧೇನ ತಾದೃ ತ್ರಿತಯ
೪ ಶವೃತ್ತಿವೃತ್ತಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ। ಯತ್ತು ಏತಾದೃಶರೀತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವಕಲ್ಪನೇ ಉಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾ
ಜ್ಞಾನೇ ಜಾತೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ ವಹ್ನಿಚಾಕ್ಷುಷಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ವಹ್ನ್ಯಭಾವಚಾಕ್ಷುಷಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯೇತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಸತ್ವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಂ ನಿರ್ವಿಷಯಕ
ಚಾಕ್ಷುಷಾದ್ಯ ವೃದ್ಧ್ಯಮಾನೇ ಪ್ರವರ್ತತಾಂ ವಹ್ನಿಮಾನ್ನ ವೇತಿ ಸಂಶಯಾನಾಪತ್ತಿಮಿತಿ ಪ್ರಸಂಗಃ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಯಾಃ ಉಪದರ್ಶಿತಸಂಬಂಧೇ
ನ ವೃತ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾವಿರಹವಿಶಿಷ್ಟತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾಭಾವಸತ್ವೇ ಉಕ್ತೇಚ್ಛಾವಿಶಿಷ್ಟಚಾಕ್ಷುಷಸಾ
ಮಗ್ರ್ಯಾಂ ವೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಸ್ವೀಕಾರಾದಿತ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾವಿಷಯೀಭೂತಚಾಕ್ಷುಷಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಅಸತ್ವಾತ್

ತದಾಪತ್ತೇಃ ಸಂಭವಾದಿತಿ। ತನ್ನ। ತಾದೃಶಸ್ಥಲೇ ತತ್ತ್ವಹೋಂಶಕಾಲೀನತ್ವಮಯಾಂ ಬಕಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಗಮಾತ್ ತಾದೃಶೀಭಾಯಾಂ ಉ
ಪದರ್ಶಿತಸಂಬಂಧೇನ ಕೃತಿವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಉಪಧಿವಕ್ತ್ರೀಸಾಕ್ಷ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಬಾಧಕಾಭಾವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಕೋಂಶಕೃತಿವಮಯಾಂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾಭಾವಸ್ಯ ಹೇತುತಾಯಾ ಏವಾಂಗಮಿತಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನಾತ್ತಾದೃಶ
ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಮವಗಾಹಿನ್ಯಾ ಬಾಧಕತ್ವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಉಪದರ್ಶಿತಸಂಬಂಧೇನ ಕೃತಿವಿಶಿಷ್ಟಾಯಾ ಇಛಾಯಾ ಉತ್ತೇಜ
ಕತ್ವೇಪಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಂಗದುರ್ವಾರತ್ವಾತ್ ತಥಾಹಿ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಃ ಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕ
ವಹ್ನಿಸಾಕ್ಷುಷಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯೈತಾದೃಶೇಛಾಸತ್ತ್ವೇ ಜಾಯತಮಿತಿ ಸಾಮಗ್ರೀ ಚ ತತ್ರ ಚಾಕ್ಷುಷಸಾಮಾನ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ವಿತಾದೃಶವಿಶಿಷ್ಟೇಚ್ಛಾಸಮ ಡೊಂ
ಮ ವಧಾನಾದೇಃ। ಯತ್ನಸತ್ತ್ವೇನ ತ್ಯಾಂ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನರೂಪಪ್ರತಿಬಂಧಕಸತ್ತ್ವೇ ಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕವಹ್ನ್ಯಾಭಾ
ಸ್ಪಬೋಂ ತ್ಪ್ರಷ ಸ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕಮಿತಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಅಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವೇ ಅನ್ಯವಿಧಚಾಕ್ಷುಷ ತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ಮ ವಿ ಚಾಕ್ಷುಷಂ

ನೋಪಪದ್ಯತೇ ತಾದೃಶವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಮವಗಾಹಂ ಚ ಬಾಧಜ್ಞಾನಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಮಿತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾ ದಾಂ
ವಕಲ್ಪನಮಾವಶ್ಯಕಂ। ಸ್ಮೃತಿವಿಶೇಷಂ ಇಚ್ಛಾಯಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಜನಕತೀರ್ವ್ಯಪಗಮೇ ತದವಚ್ಛಿನ್ನವಗಮ್ಯತೇ। ಕಿಂ ತದ್ವ್ಯಪಾಯಕೃಜ್ಞಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರವಾರಣಾ
ಯ ಕಾರ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಕುಕ್ಷೌ ವಿಷಯತ್ವಂ ನಿವೇಶ್ಯತೇ। ಅನಾಹಾರ್ಯತ್ವಂ ಚ ಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧೇನೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ। ಅನಾಹಾರ್ಯಜ್ಞಾ
೩ ನೇಚ್ಛಾ ಸಂತು ತಾದೃಶಂ ಮಾನಂ ಭಾವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಏತದ್ವಿಷಯಕಮಿಚ್ಛೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಲೋಪಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಇಚ್ಛಾಯಾ ಉತ್ಪತ್ತೇರ್ಜನಕತ್ವೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾ
ವಚ್ಛೇದಕಕೋಟಿಪ್ರವಿಷ್ಟಾನಾಂ ವಿಷಯಾಣಾಂ ನಾನಾತ್ವಪ್ರಸಂಗಾಪತ್ತಿಃ ಸಮಂ ತದಭಾವಾನಾಂ ಮಿಥೋ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವೈಗಮ್ಯಾ
ವಿರಹೇಣ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವಾನಂತ್ಯಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ। ಕೇಚಿತ್ತು ವಿಶೇಷ್ಯಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ। ಭ
೪ ವದಾಹಾರ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕಪ್ರಕಾರಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣಮಿತಿ। ಅನಾಹಾರ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಜನ್ಯತ್ವಾ
ನ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾ ಜನ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಾಸಂಭವಾತ್। ಸಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿವಿಷಯಿತಾಸಂಭವಾತ್ ವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವೇ

ಕಾರ್ಯತಾ।ತ್ರಾದ್ಯಶ್ಚಿಭಾತ್ವೇ ಕಾರಣತಾ। ವಿರೋಧಿಗ್ರಹಶೂನ್ಯಕಾಲೀನ ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಕಾರಣಾಬಲಾ ತ್ವಿರೋಧಿಗ್ರಹಕಾಲೀನತ್ವಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ
ಬುದ್ಧಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೋತ್ಪತ್ತೇಃ। ವಿರೋಧಿಗ್ರಹಕಾಲೀನತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೋಲಕಾಲವೃತ್ತ್ಯಾದೇರ್ಯಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣ್ಯೇ ಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ವಿಶೇಷವಿರೋ
ಧಿಗ್ರಹಕಾಲೀನಪದಂ ತದುತ್ಪತ್ತಿಕಾಲೀನತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣ್ಯಭಾವಾತ್। ವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಾವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವೇ ವಿಶೇ ಬಾ
ಷ್ಯವಧಾರಣೇ ತೇ ಸ್ವತ್ವಘಟಿತತಯಾ ಅನನುಗಮಾತ್। ಏತೇನ ಏವಪ್ರಕಾರಕಬಾಧಾತ್ ಧರ್ಮಿಭಾವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತಿಕಬಾಧ್ಯ
ಕತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ತಾದೃಶಬಾಧಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವೇ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ। ವಸ್ತುತೋ ಅನಂತರೋತ್ಪನ್ನಕ್ಷಣೇ ಯದುತ್ತರವರ್ತಿತ್ವರೂಪವಸಿಷ್ಟ
ಬುದ್ಧಿ ರಜತತ್ವಾಸಂಬಂಧಿತ್ವಾಭಾವತತ್ವೇ ವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಉತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಕಲ್ಪಃ ಸಾಧ್ಯಯೋಃ ತಿರಸ್ಕೃತ್ಯ ಪಕ್ಷತಾ।
ನ್ಯತ್ರಿತ್ವಮತಿರಿಕ್ತಂ ಏವಂ ತದನುಗಮಕತ್ವಾತ್ಪುನಃ ವಿತ್ರವಾಚ್ಯಂ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ಯತ್ತು ಸ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯವಹಿ
ತೋತ್ತರಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಂ ಘಟಸಂಬಂಧಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಂ ಯತ್ತದಧೃತ್ವಸ್ಯ ಜನ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇ ವಿಶಾನ್ಯದರ್ಶನತ್ವ

ಅಷ್ಟಕೋಶಃ

೯

ಷ್ಟ್ಯೈ ಪ್ರಭಾಚಾರ:। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೀಭೂತಾತ್ಯಂತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಸ್ವವೃತ್ತಿಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಸತಿ ಸ್ವವೃತ್ತಿಕೃತಿಮತ್ತ್ವಮತೋಽನಾಗತ
ಮ:। ಅತ್ರೈವಂ ಸಂಯೋಗೇ ಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಚಾಕ್ಷುಷಾದೇ: ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾನ್ನಯೋ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗ:। ಚಾಕ್ಷುಷಾದಿಗೋಚರಭಾ
ವಿಶಿಷ್ಟಚಾಕ್ಷುಷಾದಿಜನಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷಣತಾಂ ಮಿಥೋ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇ ವಿಗಮನಾವಿರಹೋ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವ
ಭಾವಖಂಡಲ ಕ್ರಮವಶಾದಕ್ಷಣಾರ್ಥವಂ ಚೇತಿ ಚೇನ್ನ ಸ್ವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೀಭೂತತ್ವಸ್ವವಿಷಯತ್ವ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಂಬಂ
ಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಭಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ಸಂಯೋಗಾದಿಗೋಚರಭಾಕಾರಕ ಚಾಕ್ಷುಷಾದಿತ್ವಂ ತಾದೃಶ ಸಂಯೋಗಾದಿಗೋಚರಭಾವಿಷ
ಯತ್ವಾಭಾವೇ ವಿಷಯತ್ವಘಟಿತೋ ಪದಾರ್ಥತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಂಬಂಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಭಾವವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಭಾವಾತ್। ವಿಷಯತ್ವಂ ಚ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಕಾರತ್ವ
ತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತ್ವರೂಪಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ। ಏವಂ ವರ್ತತೇ ವಕ್ಷ್ಯೇ: ಸಂಯೋಗಂ ಘಟ ಚಾಕ್ಷುಷಂ ಚ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾದೌ ಭಾ
ಕಾರ್ಯ ವರ್ತತೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಘಟವಾನ್ ಭೂತಿ ಚಾಕ್ಷುಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾನ್ನಯೋ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗ:। ಸತ್ಯಂ

ಸ್ವ

వ్యాప్యవృత్త్యనియమయోరుభయోం వినైవ భావం విశిష్టజ్ఞానాపత్తిరితి వాచ్యం ఇష్టాభావవిశిష్టబుద్ధేరిష్టాభావయోర్మేలకే తు తేఽప్యవగమో
ర్వ్యాసంగకే భావకాలసత్త్వే తదభావవ్యాప్యవృత్త్యనియమే ఇష్టాభావవిశిష్టబాహ్యత్వాపత్తిరితి వాచ్యం బాహ్యత్వాభావవిశిష్టబాహ్యత్వతావచ్ఛిన్నం
ప్రతిబాహ్యత్వాభావత్వాదిత్యైవ మేతు తేఽప్యవగమాత్ సాప్యేకదేశాదిగెం చేత్ భావకాలబాహ్యత్వాభావవిశిష్టబాహ్యత్వాభావజ్ఞానత్వాభావరూపవ్
కారణవిరహాత్తాదృశబుద్ధ్యయోగం బంధకభావవద్బాహ్యత్వాదిష్టతద్భావవ్యాప్యవృత్త్యనియమే భావాది రూపకారణవి
రహేణైకవిధస్య చ తత్కేతయోరుపాదానసంశయాత్ తత్తత్తద్భావయోః షట్కారణత్వాత్ తదభావవ్యాప్యవృత్త్యనియ
యో భావవస్తుకమితి వస్తు కార్యకారణభావాః కల్ప్యాః తదపేక్షయోర్బాహ్యత్వాభావవిరహవిశిష్టతదభావవ్యాప్యవృత్త్యనియ
యో భావతత్పదికార్యకారణభావకల్పకమ చితమితి వాచ్యం ఇష్టాభావయోః ఉత్పత్తేః తేఽప్యవగమో ఽప్రమాణం
న్యాయగ్రాహకభావాదిః సమమ్ భావాభావానాం మిథో విశేషణవిశేష్యభావే విరోధగమకాభావాత్ ప్రతిబధ్యప్రతిబంధకభా

ವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾತ್। ಇತ್ಯಭಾವದ್ವಯೋಪಗಮೇ ತು ತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇ ಘಟಾದಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಕತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಭಾವೀಯವೃತ್ತಿತ್ವಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ಲಾಘವಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾವಚ್ಛೇದಕಭೇದಾತ್ ತಾದೃಶಸಂಬಂಧೇನ ಭಾವತ್ವಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ತಾದೃಶಾಭಾವತ್ವೇನ ಭಾವವ್ಯ
ಪ್ತತ್ವಾತ್ ಸಮಯಾಭಾವಯೋಃ ಪ್ರಕಾರತಾಬಲಾದಿಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಿ ಕಾರಣಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾವಚ್ಛಿ
ನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಣೋ ಭಾ ಭಾವತ್ವಾದಿನಾಪಿ ತು ತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇ ಗೌರವಮಿತ್ಯಪಿ ವದಂತಿ। ತಾದೃಶಪ್ರಕಾರತಾಭಾವಸ್ಯ ಚ ಮತೇ ಪ್ರ
ಕಾಶಪ್ರತಿಯೋಗಿಕತಾಯಾಮಭಾವೀಯವೃತ್ತಿತ್ವಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಗತತ್ವಾದಿತಿ। ಅತ ಏವ। ವಸ್ತುಪ್ರಕಾರಕತ್ವಪ್ರಕಾರತಾಯಾಃ
ಯೋ ವಿತ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ತತ್ರ ತದ್ಯಥಾ ಸಂಬಂಧೇನ ಭಾವವೃತ್ತಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷ ಪರ್ಯಾಪ್ತವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ವಸ್ತುನಿ ಪ್ರಕಾ
ರಕಸಾಕ್ಷ್ಯಪಾದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಸಮವಹಿತ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಯತ್ ತಿ ಪ್ರಕಾರಕಸಾಕ್ಷ್ಯಂ ಭಾವಯತಾಮಿತ್ಯತಾದೃಶಾಭಾವೀಯ ಪರ್ಯಾಪ್ತಸ್ತು
ವಸ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಪಾದಿ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಸಂಗಾತ್। ತಾದೃಶಾಭಾವ ಸ್ತತ್ತ ದ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಸೋಪಾದಾಯ ತತ್ತದಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯ

ತಾವಚ್ಛೇದಕತಸ್ತ್ವಾತ್ । ವಿಶಿಷ್ಟ ತಥಾವಿಧಬಿಂದುತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರತಾವೃತ್ತಿತ್ವಚ್ಛೇದಕತಾ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮೇಕತ್ರ ನಿವೇಶಿತಾನಾಂ ಮಿಥೋ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಿ
ವಿಶೇಷಮಣಾಂ ವಿರಹಪ್ರಸಂಗಾತ್ । ತತ್ಸ್ವಾಶ್ರಯಾಭಾವಾಯಾಂ ವೃತ್ತಿಜನಕ ವೃತ್ತಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಯೋಗ್ಯ । ಯತ್ತು ನ ಮುಖ್ಯ ಯಥಾ ವ್ಯಭಿಚಾರವಾರಣಾಯ
ವಿರೋಧಿವಿಷಯತ್ವಂ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾ । ನಿರ್ಣಯಾಂ ಭಾವಾದಿ ಜ್ಞಾನೇ ತಾವಚ್ಛೇದಕಂ ವಾಚ್ಯಂ ತಥಾಚ ತದ್ಭಾವಾವಚ್ಛಿನ್ನಜ್ಞಾನೇ ವಿರೋಧಿಭಾ
ನಾಂ ಇಚ್ಛ್ಯಪದಗಮ್ಯೇವ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರವಾರಣಾ ನಂಜಪದ ಅಲವಿ ಭಾವಾಯಾಂ ವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವೇ । ರಾಜ ವಿರೋಧಿವಿಷಯತಾಯಾ
ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾ । ನಿರ್ಣಯಾದಿ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಾ । ದೇಶೇ ವಿರೋಧಿತಾವಿಷಯಕ ಸ್ವಪರ್ಯಂತತಾ ವಕ್ತುಂ ಮರ್ಮ । ತ್ವನ್ಮತಾ ಕ
ಕಜ್ಞಾನೇ ತತ್ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾ । ನಿರ್ಣಯಾದಿ ದಶಾಯಾಂ ಅಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ । ಅವಚ್ಛೇದಕತ್ವ ನ ಮುಖ್ಯಯಾ ಅತಿರಿಕ್ತ । ಇಲಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವ
ವಿರೋಧಿತ್ವದ್ವೃತ್ತಿ ಕರಣಯೋಃ ಸಂಸರ್ಗತಯಾ ಭಾಸಮಾನಾ ಪದಗಮ್ಯಾಂ ದಾವಚ್ಛೇ ನಮುಖ್ಯಯಾ ಅತಿರಿಕ್ತ ವಿರೋಧಿತಾವಿಷ
ಯಕಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವನಿಷ್ಠಕತಯಾ ಅವಚ್ಛೇದ್ಯಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವಾಭಾವಂ ಪ್ರಕಾರಕ ವಿರಹೇ ನಮುಖ್ಯಯಸ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾರಕ

दीपु
७१

इदमत्र चिंतनीयं। चैत्रः पचतीत्यादौ स्वानुकू[illegible]कृतिमत्त्वसंबंधेन चैत्रे पाकान्वये चैत्रो न जानातीत्या
दौ स्वानुकूलकृतिमत्त्वसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकपाकाभाववांश्चैत्र इति बोधो वाच्यः तथा च तादृ
शसंबंधस्य वृत्त्यनियामकतया। वृत्त्यनियामकसंबंधस्य च प्रतियोगितानवच्छेदकतया असंगतिरेवे
त्याख्यातस्य कृतिवाचकत्वं युक्तं चैत्रो जानातीत्यादौ तु आश्रयतासंबंधेन चैत्रे ज्ञानान्वये आश्रयता
संबंधस्य वृत्तिनियामकतया चैत्रो न जानातीत्यादौ न किंचित् बाधकमस्तीति केचिन्मतोपरियोज्यः॥

ವಿರಹಿಣೋಽಪ್ಯಾಹಾರ್ಯಸಂಭವಾತ್। ಆಹಾರ್ಯಜ್ಞಾನೇ ಇಚ್ಛಾಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಧಿಕಸ್ಯ ಕಲ್ಪನೇ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಜನಕತ್ವಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಲಾಘವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್। ಏವಂ ಚ ಶಕ್ಯಮುಭಯವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾಂಶೇಽನಯೋರ್ದಶಾಯಾಮನುಮಿತಿರಿತಿ। ತದಸತ್। ಆಹಾರ್ಯಜ್ಞಾನೇ ವಿರೋಧಿಭಾನಾಽಭ್ಯುಪಗಮೇ ಆಹಾರ್ಯತ್ವಾಂಶೇ ಯಾವಲಂಬಪ್ರಸಂಗಾತ್। ವಿರೋಧಿನಿಶ್ಚಯಸಂಸರ್ಗಶ್ಚೇದ್ ಭಾವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್ ವಿರೋಧಿವಿಷಯತಾಯಾಃ ತದಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾಂಶೇಽನಯೋಃ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾಯೋಗಾಚ್ಚ। ಆಹಾರ್ಯತ್ವಮುಪೇಕ್ಷ್ಯಯಾಽತಿರಿಕ್ತಾಯಾಂ ತ್ವಾಲಸಂಯೋಗ ತದಭಾವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧೌ ವಿರೋಧಿಭಾನೋಪಗಮೇ ತಾಸಾಂ ಪ್ರಮತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್। ತತ್ತತ್ಸಂಶಯಪ್ರತಿಬದ್ಧಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಭಾವತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಂ ತಾದೃಶಭವದುಕ್ತಿಕತ್ವಾತ್। ವಿರೋಧಿವಿಷಯತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯತ್ವೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಮಭಿಧಾರಃ ಕಥಂ ವಾರಣೀಯ ಇತಿ ಚೇತ್। ಇಚ್ಛಾವದವ್ಯಾವೃತ್ತಿತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತಾಮನುಸೃತ್ಯೈವ। ಕೇಚಿತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣಾಮಿತಿರತ್ರೈವ ಸ್ಪಷ್ಟಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವಮೇವ ತದಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಂ। ತದಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತಜ್ಞಾನಾದಿ

ಶಾಯಾಂ ಇಚ್ಛಾಸತ್ವೇ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಾತ್ಮಕಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಲಮಿಚ್ಛಾಯಾ ಉತ್ಪತ್ತೇರ್ಬಲತ್ವಾತ್ । [illegible] ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿ
ಷ್ಟ್ಯಬೋಧತ್ವಮೇವ ತತ್ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಮಿಚ್ಛಾ ಕಾ ತಜ್ಜವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಾಮಿತಿ ಚೇತ್ತೈ ಏವ ಷಷ್ಠ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿರುತ್ಪದ್ಯತಾ
ಮುತ್ಪದ್ಯತಾಂ ಚ ಸ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್ [illegible] ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಕಾರ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾದಿ । ವಿರೋಧಪ್ರಕಾರೋತ್ತರಂ ತತ್ಪ್ರಕಾರಕಯಾ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತಿ ಬು
ದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಾಕಾಂತತ್ವ ಪ್ರಸಂಗೇ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾ ನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟೇಚ್ಛಾಂ ತಾದೃಶಬುದ್ಧಿ
ಪ್ರಸಂಗಾತ್ । [illegible] ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಾಮಿತಿ ರೀತ್ಯಾ ವಹ್ನಿವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವಂ ಪರ್ವತಾಂಶೇ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತಿ ಸಕಲಜನೀನಧಾರಣಾ ಮಿ
ವಿತಿ ಚೇತ್ಥಂ ತಾದೃಶವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಮುಭಯವಿಷಯತ್ವಂ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನಾದಿದಶಾಯಾಂ ಇಚ್ಛಾಧೀನಂ
ತಾದೃಶಬೋಧಮುಪಪಾದಯನ್ತಿ [illegible] ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾ । ಧೂಮವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾ । ಧೂ
ಮಿತಪ್ರಕಾರ ತಾನಾಂತಬುದ್ಧಿತ್ವಮೇವ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಂ । ತಥೋಕ್ತಧಿಯಃ । ಅನುಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾನೇ ಜವ ವಹ್ನಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪರ್ವತವಿಶೇ

೪ ಪ್ರಕಾರಕತ್ವೇನ ತತ್ತದಂಶೇ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರಕತ್ವಂ ತತ್ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಃ

ಸ್ವಪ್ರಯತಿ

ಶಿಷ್ಟತಾನಿರೂಪಿತಪ್ರಕಾರತ್ವೇನೈತಸ್ಯಾವಚ್ಛೇದಕತಾವಿಲಕ್ಷಣಾ ಪ್ರಕಾರತಾ ಅತೋ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋ
ಧೇ ಯದ್ದ್ವಿವಿಧವಿಷಯತ್ವೇ ವಸ್ತ್ವತ್ರಯತಿ ಅತೋ ನೈತದಸಂಗ್ರಹಃ। ತದವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತಾಯಾ ಏವ ಅವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿ
ರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವೇ ತಥಾವಿಧಾಯಾಃ ಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾನಿರೂಪಿತಪ್ರಕಾರತಾಯಾಂ ಅಪಿ ಪರ್ವತೋ
ವಹ್ನಿಮಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನೀಯಸಾಧಾರಣ್ಯಮಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ತದ್ಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತಾಯಾಂ ತದ್ಧರ್ಮಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯ
ತಾತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ತತ್ರೈವ ಮಾನಂ ಪರ್ವತತ್ವಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾ
ಶಾಲಿತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಪರ್ವತವಿಶೇಷ್ಯತಾನಿರೂಪಿತಪ್ರಕಾರತಾಶ್ರಯವಿಷಯತಾಯಾ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂ
ಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾತ್ವವಿರಹೋಪಿ ವಹ್ನಿರಿತ್ಯಾಕಾರಕಜ್ಞಾನೀಯವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದ್ಧಾ
ರಣೀಯವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವ ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಅಥ ವಿಭಿನ್ನವಿಷಯತಾಕಮಿತಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾದಿಸಮವಧಾನಾತ್ ನೈವ ವಿಶಿಷ್ಟವೈ

ಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಪ್ರಕಾರಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಸ್ಯ ವಹ್ನಿರಿತ್ಯಾಕಾರಕಜ್ಞಾನೀಯವಹ್ನಿತ್ವ
ಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾಶಾಲಿತ್ವಂ ನ ಸಂಭವತಿ। ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತಮುಖ್ಯವಿಶೇಷ್ಯತಾಶಾಲಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾವಚ್ಛಿ
ನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ವಹ್ನಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾದೀಚ್ಛಾವಿರಹವಿಶಿಷ್ಟಭಿನ್ನವಿಷಯಕಾನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಾತ್
ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧತ್ವಪ್ರಕಾರಕೇಚ್ಛಾಯಾ ಅಪಿ ತತ್ರೋತ್ತೇಜಕತ್ವೇ ತಥಾವಿಧಸಾಮಗ್ರೀದಶಾಯಾಂ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಸತ್ತ್ವೇ ವಿಶೇಷಣ
ತಾವಚ್ಛೇದಕಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನಸತ್ತ್ವೇ ವಹ್ನಿರಿತ್ಯಾಕಾರಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪತ್ತ್ಯಾ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಯಾಸ್ತತ್ರೋತ್ತೇಜಕತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಅತಸ್ತ
ಥಾವಿಧಸ್ಯಾಪಾರ್ಯವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಸ್ಯ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾಕಾತೋಽವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಶ್ಯತಯಾ ವಹ್ನಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನ
ಪ್ರಕಾರತಾಯಾ ಏವ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ ತಥಾ ಚ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಪರ್ವತ ಇತಿ ಜ್ಞಾ
ಲಜ್ಞಾನಾನಾಮೇವ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿತ್ವಂ ಮನ್ತೀತಿ [illegible] ತದಾ ವಹ್ನಿತ್ವಾ

రత్నకోశః

౧౮

శ్రీ

౪

యోగ్య
ణామితిరీత్యా ఘటోభయాభావయుతామిత్యాకారకే [illegible] త్రోత్పత్తి జనకత్వేష్టే త్రివిధవర్త [illegible] తయోరేకత్రోత్పత్తి
జనకత్వే తాదృశసామగ్రీదశాయాం విశిష్టవైశిష్ట్యయోఘటప్రకారకే జ్ఞానసత్వే విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానసత్వే విశి అ
ష్ట్యవిశేషణమితిరీత్యా తాదృశప్రత్యక్షస్యాపత్తిరితి చేన్న । వక్ష్యమాణప్రకారకజ్ఞానస్య సామగ్రీదశాయాం విశేషణ త
తావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానస్యావశ్యం భావాత్ । [illegible]వత్త్వవిరహోపి తాదృశోభయోరేకత్రోత్పత్తి జనకత్వ ఏకత్రోభయో
రభావయోః ప్రకారతయోః ద్వయోః విశేషణవిశేష్యభావే విగమనవిరహ ఇతి వాచ్యం । తాదృశోభయోరేవ ద్వయోః ప్రకారకత్వప్ర
కారతాశూన్యతవిశేష్యత్వాభావప్రకారకప్రకారకజ్ఞానత్వేన గమయోర్వృత్తి జనకత్వాద్యగమాత్ । [illegible] భావద్వ
యస్యాత్ తదేకాన్ [illegible] శిష్ట్యవిశేషణమితిరీత్యాయోద్వివిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానప్రతిబంధకతాయాః ప్ర
యోజకవిరహాన్ కల్పనాన్ వక్ష్యమాణవచ్ఛేద్యయోర్వక్ష్యమాణప్రకారతాశూన్యత విశేష్యత్వాభావప్రకారతాయాః

అనాహార్యవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధత్వాకారత్వాభావాభావాత్తాదృశవిషయతాయాః ప్రతియోగ్యవృత్తావచ్ఛేదకత్వవిర
శ హాచ్చ దుష్పపత్తిరితి। అథ విశేష్యవిశేషణమితి రీత్యా తత్ప్రకారకబుద్ధిత్వస్య తదభావవ్యాప్యవత్తానిర్ణయప్రతిబధ్యతావచ్ఛే
దకత్వేఽప్యకగమే తదభావవ్యాప్యవత్తానిర్ణయదశాయాం ఇహాపత్తేర్వేతదసత్త్వబవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిప్రత్యక్ష ౨
గుపపత్తి ప్రసంగః [illegible]దవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధే ఇహాయామపి తు తేఽప్యపగమం [illegible] తివా [illegible] ఇహాం విహాతదభావవ్యా
ప్యవత్తా బుద్ధికాల ఉత్పన్నాదవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్య ఇహాయామపి తు ప్రకల్పకస్యా [illegible] ప్రత్యాపత్తి [illegible] వత్తా
త్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వవత్తాత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకజ్ఞానభిన్నత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి వత్తాత్వావచ్ఛిన్నప్రకార[illegible]క
జ్ఞానత్వస్య ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్। తదభావవ్యాప్యవత్తానిర్ణయోత్తరకాలీనవత్తాత్వవిశిష్టవై
శిష్ట్యావగాహిప్రత్యక్షస్య బాధవిషయతాకాలీనవత్తాత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వాభావాత్ స్వబోధాః।

೭ ಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾನಿರೂಪಿತ

ನವಚ್ಛಿನ್ನವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತ್ವೈವ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಕೋಟೌ ನಿವೇಶನೀಯಾ ತತ್ರ ಚ ನಕ್ತಾ ಯ್ಯತ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ | ಅಥೈತಾದೃಶವಿಷಯತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇ ಅಸಾಧಾರಣ್ಯಸ್ಯ ಬವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರ
ತಿಬಧ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ | ವಹ್ನಿಮತ್ತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿಬೋಧೇ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರ
೮ ಕಾರಕಜ್ಞಾನತ್ವಪ್ರತಿಬಧ್ಯತ್ವೇ ಕ್ಲೃಪ್ತೇ ವಹ್ನಿವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಸ್ಯ ತಾದೃಶಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಧ್ಯ
ಪ್ರತಿಬಂಧಕಭಾವಕಲ್ಪನಂ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ತು ನಾಶಂಕನೀಯಂ | ತತ್ಕಲ್ಪನೇ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನೀಯತಾನಿರೂಪಿತವಿಧೇ
ಯಸಾಮಗ್ರ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ರೀತ್ಯಾ ತಾದೃಶಬೋಧಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಲಾಘವಾತ್ | ಏವಂ ತಾದೃಶವಿಧೇ
ಯಸಾಮಗ್ರೀಕಾಲೇ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧವಾರಣಾಯ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಅಸಾಧಾರಣ್ಯಸಾಧಾರಣಂ ವಹ್ನಿತ್ವಪ್ರಕಾರ
ತಾನಿರೂಪಿತವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿತ್ವಮೇವ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಮುಪೇಯತೇ | ತಥಾ ಚ ತಾದೃಶಪ್ರತಿಬಂಧಕತ

೧ ಬೋಧಿತಾಪ್ರಕಾಶಸಾಮಗ್ರೀಣಾಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನಪ್ರಸಕ್ತೇರವಕಾಶ್ತಿ ಪಾ[illegible]ಂ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ೧

ಇತ್ಥಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿರೀತ್ಯಾ ಬೋಧಾಭಾವಾಯ ತಾದೃಶಾನುಮಿತ್ಯಾ ಪ್ರಕಾಶೋಪಾಯಾನಾಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಬೋಧಕ
ಪ್ರೃಥಕ್ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಸ್ವಾವಚ್ಛೇದಕತಾವಚ್ಛಿನ್ನ[illegible] ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧತ್ವಸ್ಯ ತದಭಾವವದ್ವೃತ್ತಿತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿಪ್ರತಿಬ
ನ್ಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಮುಪೇಯತೇ। ಅವಚ್ಛೇದಕಜ್ಞಾನಂ ತು ವಿಶೇಷ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿರೀತ್ಯಾ ಬೋಧ ಉಪೇಯತೇ। ತದಭಾವವದ್ವೃತ್ತಿತ್ವಜ್ಞಾನದಶಾ
ಯಾಂ ತು ವಿಶೇಷ್ಯೇ ಕಲ್ಪನೋತ್ತರಂ ತಾದೃಶಸಾಮಗ್ರೀವಶಾತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬೋಧಾಯ ತಾದೃಶಸಾಮಗ್ರಿ
ಬಲಾತ್ ತತೋ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾವಗಾಹಿ ಭವತಿ। ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಸಾಮಗ್ರೀಘಟಕತ್ವಾತ್ ತದಭಾವವದ್ವೃ
ತ್ತಿಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಂ ಚ ಯತ್ ತಾದೃಶಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಏವಾಭಾವಾತ್। [illegible] ಪಕ್ಷೇ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿ
ಷ್ಟ್ಯಬೋಧಂ ಪ್ರತಿ ಪಕ್ಷಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯತ್ ವಿಶೇಷಣಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಅಭಾವಾದ್ ವಿಶೇಷ್ಯಸಾಧಕತ್ವಂ ತತ್ತದಭಾವವತ್ವಂ
ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಮೇವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಬೋಧಾಯ ತಾದೃಶೇ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ವಿ

ರತ್ನಕೋಶಃ

೧೩

ಇತ್ಥಂ ಚ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಕಾಲೇ ಅನತ್ಯಾಮಿಭಾಯಾಂ ತಾದೃಶಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪ್ಯತಥಾವಿಧಧರ್ಮಿಕಸ್ಯ
ಇಚ್ಛಾರೂಪಕಾರಣವಿರಹಾತ್ತಾದೃಶಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿತಥಾವಿಧಧರ್ಮಿಕಸ್ಯ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾಭಾವಾದಿ
ರೂಪಕಾರಣವಿರಹಾದನ್ಯವಿಧತಥಾವಿಧಧರ್ಮಿಕಸ್ಯ ಬಾಲೀಕತಯಾ ಕಾಪಾದಕಂ ಸಂಭವತೀತಿ ||ನ್ಯಾಯದೇಶಿಕ|| ಏವಮಪ್ಯಭಾ
ಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯದಶಾಯಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾವಗಾಹಿತ್ವಂ ಸಂಶಯಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ನಿರಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಪ್ಯಾಹ ಮತೇನ | ಅಥ
ವಚ್ಛಿನ್ನಾವಚ್ಛಿನ್ನವಹ್ನ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾವಗಾಹಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸಂಶಯಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯೇತತ್ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣ
ಯಾದಿಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಯಾ ಅನಾಹಾರ್ಯತ್ವೇ ಅಲೀಕತಯಾ ಕಾಪತ್ತಿರಿತಿ ನಿಗೂಢಾಭಿಪ್ರಾಯಮವಗತವಾನಾಹ | ಯದ್ಯೇಕವಯಂ
ಸಂಶಯಾತ್ಮಕಮಿತಿ ನೋಪಾದಯಾಮಃ ಕಿಂತು ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿಶ್ಚಯಾತಿಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಹ್ನ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರತಾಕಸಂಶ
ಯಾತ್ಮಕಮಿತಿ ಮಂಗೀಕುರ್ವತಾಂ ಮತೇ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ | ತತ್ರ ಸಾಧಕಾಭಾವ ಏವ ಬಾಧಕ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮು

ಭಯಸ್ಯೋತ್ಪಾದಕಮಿತಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಏವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಾತ್। ಅನುಮಿತಿಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಪರಾಮರ್ಶಾದಿಘಟಿತಸಾಮಗ್ರೀವ್ಯಾ
ಪ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜಕವಿರಹೇಣ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನೀಯಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕೀಭೂತಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಉಭಯವ್ಯಾ
೨ ಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನಕಾಲೇ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ಯ ಸಾಮಗ್ರೀವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇಪಿ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರಸಂದೇ
ಹೇನ ಉಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನದಶಾಯಾಮನುಮಿತೇಃ ಸಂದಿಗ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ತದ್ವಿಶೇಷಣಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ಅನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರ
ಸಂದೇಹಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಾತ್ ದ್ವೈತಂ ಉಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನಕಾಲೇ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾವಿಷಯತಾಶಾಲಿಸಂಶಯಾನು
ಮಿತೇರಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ತೃತೀಯಾನುಮಿತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾಯ ಬಾಧಬುದ್ಧಿಪ್ರತಿಬಧ್ಯ
ತಾವಚ್ಛೇದಕಕೋಟಾವಪಿ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ ಪರಿಷ್ಕೃತಪ್ರಕಾರತಾಯಾ ಏವ ವಿಶೇಷಣೀಯತಯಾ ತಾದೃಶಾನುಮಿತೇಸ್ತದಪ್ರತಿಬಧ್ಯತ್ವ
ದಿತ್ಯನುಮಿತೌ ಬಾಧಬುದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಂ ತ್ವಂತರಂ ಸಂಶಯಾನುಮಿತಿಮಂಗೀಕುರ್ವಾಣೈರ್ನೋಪಗಂತವ್ಯಮಿತಿ ತದನಭ್ಯುಪಗಮ

శబ్దఖండః

౧౬

ఏవ సమీహా శేషః। యత్ర తు విరోధిసామగ్రీ తత్ర విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిన్యాం అన్వయప్రకారకే బాధకాభావాదనుమితిరుత్పత్తేః పక్షి
తావద్వృత్తిపక్షప్రకారతాయాః తత్తద్ధారకత్వం కత్వం భవతి తాదృశప్రకారతాకా అన్యమనుమానాద్విశిష్టవి
శేషణామితి రీత్యా అనుమితి బాధయతామితి తాదృశాభావవిరహే విశిష్టవిరోధిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వాత్
ఏవంభూతోభయవ్యావృత్త ప్రత్యక్షకతావచ్ఛేదకవి ప్రతిబంధకతాశూన్యసంశయానుమితిరుత్పద్యత ఏవేతి। తదనన్త
విశిష్టవిశేషణామితిరీత్యా అనుమిత్యాత్తద్గావిద్యానుమిత్యాద్యుపయమపి విశిష్టవిరోధిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధక
త్వకల్పనాద్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి అన్వయప్రకారకే భావకేనానుమితిరవిశిష్టత్వాద్విశిష్టప్రకారతాకాత్యన్తం భవాన్తరభయ
భయోరేకత్రాన్తర్భావకత్వే విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి అన్వయప్రకారకే భావకాత్ విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానాపేక్షా కేవలం
విశిష్టవిశేషణామితిరీత్యా అనుమితిప్రసంగ ఇతి తు కథం భవద్భిరుక్తమితి। పరన్తు వక్తుం మానాభావాత్ అనుమితిసామ

ಪ್ರಕಾರತಾವಹ್ನಿತ್ವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾವಗಾಹಿ ಜ್ಞಾನೇ ಭಾವ ವಹ್ನಿತ್ವಾದಿರೂಪ ವಿಶೇಷಣತಾವಚ್ಛೇದಕ [illegible] ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾ ಪ
೭೮ ತಃ ಸತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ದೋಷ ತದವಸ್ಥ ತದ್ರೂಪ ವಿನಾಕೃತ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವ ಜ್ಞಾನೇ ತಾದೃಶ ವಿಷಯತಾ ಭಾವ ವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಶೇಷಣ ಭಾವೇ
ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾ ಬಾಧ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಂಶಯಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾದಯಃ॥ ಅತ್ರ ದಂಡಂ ತರ್ಕಯಸ್ವ॥ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾ
ನಿತ್ಯಾಕಾರಕ ಜ್ಞಾನ ಮಿತ್ಯಾದಿ ಕಂ ಪ್ರತಿ ವಹ್ನಿತ್ವಾದಿ ಪ್ರಕಾರಕ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯತ್ರಾಂ ಜ್ಞಾ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಹ್ನಿಮ ದ್ವರ್ಣನಮಿತ್ಯಾಕಾರಕ
ಜ್ಞಾನ ಬೋಧಾದಿ ಸಾಮಗ್ರೀಂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾಯಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಾಯಾಃ ಉಕ್ತ ಜ್ಞಾನ ಜನ್ಯಾ ಬೋಧಯತಿ ಕಿಂ ತು ವಹ್ನಿತ್ವಾವಚ್ಛಿ
ನ್ನ ವಹ್ನಿತ್ವ ಪ್ರಕಾರತಾ ರೂಪ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನ ಪ್ರಕಾರತೈವ ತತ್ತ್ವ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಚ್ಛೇದಕ ಬೋಧಕ ವಿಶ್ವ ಇ ಜ್ಞಾನ ತತ್ರ ಪರ
ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರಕ ಜ್ಞಾನ ಮಿತ್ಯಾದೇರಪಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವ ವ್ಯವಹಾರಃ। ಇತ್ಥಂ ಚ ತತ್ರೈವ ವಹ್ನಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನ ವಹ್ನಿತ್ವಾದಿ ಪ್ರಕಾರತಾ
ಶಾಲಿನ್ಯಾಯಾಃ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾಕಾರಕ ಜ್ಞಾನ ಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವ ತ್ತಾ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾವಚ್ಛೇದಕತಾಂ ತಾ

ಯೋಃ ಪ್ರ[illegible]ಧ್ಯೋಭಯವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾತತದಭಾವಿಶಿಷ್ಟವಹ್ನ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರತಾಕಸಂಶಯಾನುಮಿತೌ ಕಿಂ ಬಾಧ
ಕಂ। ನಚ ತಾದೃಶಾನುಮಿತೌ ಇಚ್ಛಾಯಾಃ ಹೇತುತ್ವಾತ್ತದಭಾವೇ ನೈವ ಸಂಶಯಾನುಮಿತಿರ್ನ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ। ಏವಮಪಿ ಭಾ
ನಾತಿ ತಸ್ಯಾಃ ಸುಪಾರಕತ್ವಾತ್। ನ ಚ ತತ್ರ ಲಾಘವೇನ ವಹ್ನಿತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರತ್ವೈವ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತೋಂ ಕ್ಷಾ೦ ವಿಶಿಷ್ಟೈ
ತಿ ಇಚ್ಛಾಂ ಕಾಲ ತಾದೃಶಪ್ರಕಾರತಾಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಹ್ನಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಹ್ನ್ಯಾದಿಪ್ರಕಾರತಾಕಾನುಮಿತಿರೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ ಸಾಂಪ್ರತ
ದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾದಿಪ್ರತಿಬಧ್ಯೈವೇತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯತಾಯಾಃ ತಾದೃಶ
ಸಾಮಗ್ರೀಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವೇ ತಾದೃಶಸಾಮಗ್ರೀಕಾಲೇ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ [illegible] ರೀತ್ಯಾ ವರ್ತತೋಂ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ
ಕಾರಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾರಣಾಯ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯಕತ್ವಾಂತರಕಲ್ಪನಾಪತ್ತೇಃ। ಮತ್ಕತೇ ತಾದೃಶಜ್ಞಾನತ್ವೇನೈವ ತತ್ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾ
ವಚ್ಛೇದಕತ್ವೋಪಗಮೇನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತಾಂತರಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಶ್ರೀವಹ್ನೌ ಶುದ್ಧವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯತಾಶಾಲಿತ್ವಃ

బాధబుద్ధిప్రతిబధ్యయోరవ్యభిచారమితి: ప్రతిబధ్యబాధకాభావతథాభావాభ్యామితి రాపత్తిరితి వాచ్యం విశిష్టవైశి
ష్ట్యవిషయతా ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకకోటౌ ప్రవేశ్యాభావమిత్యాదినా బాధబుద్ధేః ప్రతిబంధకత్వాంతరస్య కల్ప
నీయత్వాత్। సామగ్రీప్రతిబంధకతావృత్తిమపేక్ష్య తత్ప్రతిబంధకతావృత్తేరేవోచితత్వాత్॥ ఇదం తు చింత్యం।
ఇత్థం విశిష్టవిరోధిసామగ్రీప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం విశిష్టవైశిష్ట్యవిషయతాశాలిబుద్ధిత్వమేవ లాఘవాత్ కల్ప్యేవం
సతి విశేష్యవిశేషణామితరత్వావిషయతాశాలిప్రత్యక్షం ప్రతితాదృశవిరోధిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధక
త్వాంతరకల్పనే గౌరవమితి వాచ్యం విశేష్యవిశేషణావిషయతాశాలిబుద్ధిత్వస్య ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వేపి బా
ధాదికాలీనతాదృశవిషయతాశూన్యవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయతాశాలిప్రత్యక్షే ప్రతిబధ్యతాదృశవిరోధిసామగ్రీ

ರತ್ನಕೋಶಃ

೧೮

ವ್ಯ

ಕಾರ್ತಿತಾನ್ವಯವ್ಯತ್ಯಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಕಾರಣಪ್ರತಿಬಧ್ನಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಭಾವಾಂತರಕಲ್ಪನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವೇನ ಲಾಘವಾತ್ತಾದೃಶವಿ
ಷಂರಯತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಧ್ನತಾವಚ್ಛೇದಕಂ ಯದವಿಶಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣಾಪಂತಿರಿಕ್ತಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿತ್ವಂ ತದಾರ್ಢ್ಯತ್ವೇನ
ಕಾರಣತ್ವಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಚೇನ್ನತ್ವವ್ಯಧಿಕರಣ ತತ್ರಾರ್ಢ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ತಥಾಚ ವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯಾವಚ್ಛೇದಸಂಬಂಧೇನ ಘಟತ್ವಾದಿಮ
ತ್ವಸ್ಯ ಚಾರ್ಢ್ಯ ವಿಶೇಷಣಾಯಾ ಅರ್ಢಿ ಗವಂ ವಿರಹೇಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೇ ನ ತತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ। ತರ್ಹಿ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ
ವಾರಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಅತಸ್ತಾದೃಶಬಾಧ್ಯಸತ್ವಾಭಿಕ್ರಾಮೇವ ಪ್ರತಿಬಧ್ನತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಮುಚಿತಮಿತಿ ಚಂಚ
ಯಾಂತುಮಿತಿರ್ಧಿರಾನಾರ್ಥಿವ। ಅಥ ತಾದೃಶಸಂಸರ್ಗ ಪಟ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ ವ್ಯಭಿಚಾರವಾರಣಾಯಾವಶ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತಾ
ಕಿ ಕವಿಷಯತಾಶೂನ್ಯತ್ವನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿ ಅಭಾವಾದೇವ ತತ್ರ ಕಥಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನತಾವಚ್ಛೇದಕಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತಾಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ

ಚ ಮಿತಿ ತ್ವಸತ್ವಂ। ವಹ್ನ್ಯಾದಿಯುಕ್ತಿಸ್ಥಲೀಯಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಸ್ಯ ಏವಂ ರೀತ್ಯಾ ತ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಸುತ್ರಾವ್ಯ
ಕ್ತಿಂ ಪ್ರಿಯಪದಾರ್ಥವಿಶಿಷ್ಟಯುಕ್ತಿಸ್ಥಲೀಯಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕೀಭೂತಾನೇಕವಿಷಯತಾಶ್ರಯಾಂಶ್ಚ ತೃಪ್ತ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್।
ತತ್ರೈಕತರಂ ವಿಶೇಷಣಾಂತರಮಪಿ ವೈಶ್ಯಾಂ ರಯಿಷ್ಯನ್ನ। ತಥಾ ಚ ತತ್ರ ಬಾಂಷ್ಟಷತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಮೇವ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತ್ವಸ್ಯ
ಆವಶ್ಯಕತಯಾ ಂತತಾಸಧ್ಯಕಸಂಶಯಾಂಶುಮಿತಿರ್ನ ಪಾರ್ಕ್ಷೈಪತಿ। ಏತೇನ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯಾದಿಮತ್ತಾನಿರ್ಣಯಕಾಲೇ
ತದಿಭಾಕಾಲೇ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧೌ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯಾದಯೋಂ ಬಿಯಧಾಯಥಂ ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕತಯಾ ಭಾನಂ
ತಿ। ಏವಂ ಚ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾನ್ ಪರ್ವತೋಂ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾಕಾರಕಮೇವ ಸರ್ವತ್ರಾಹಾರ್ಯಜ್ಞಾನಂ ತಥಾ ಚಾಂಶುಮಿತ್ಯಾದಿಸಾಂ
ಧಾರಣಾವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾನಿರೂಪಿತವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿಜ್ಞಾ

ರ್ತ್ವಾದಿಕಮೇವ ಪರ್ವತತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯಕವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಾಂಶ ಪ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಮಿತಿ ನ ಸಂಶ
ಯಾಂಶಮಿತಿ ಪ್ರಸಂಗಃ। ನ ಚ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ತದಾಭಾಸತ್ವೇ ತದಸತ್ವೇಪಿ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾನ್ ಪರ್ವ
ಪೃಂ ತೋ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕವಹ್ನಿಬಾಧ್ಯಪಕತ್ವಾ
ದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ವಹ್ನಿಬಾಧ್ಯಪಕ್ಷಗೋಚರಭಾತ್ವಾದಿನಾ ತೇಂ ತುಲ್ಯಪ್ರಗಮಾತ್। ನ ಚ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾನ್ ಇತ್ಯೇ
ತಾದೃಶನಿರ್ಣಯಸ್ಯಾಂಶೇ ಪ್ರಮಾತ್ವೇ ಪರ್ವತೇ ವಹ್ನಿಬಾಧ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತಾಮಿತ್ಯಾದೃಶಬಾಧ್ಯಪಿಭಾಬಲಾತ್ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾ
ಪ್ಯವಾನ್ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನ್ ಇತ್ಯೇತಾದೃಶಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಪರ್ವತತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಿ
ಶೇಷ್ಯತಾಕಬೋಧೇ ವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಪ್ರಕಾರಕಜ್ಞಾನವಿಧಯಾ ಪರ್ವತತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವ

త్వాదినిరూపితాయాం విశ్రాంతహేతుతాయాః స్వవృత్తిత్వాత్ తాదృశనిరూపితయా శరీరాత్మతా ఇత్యత్ర తద్ధర్మావిధేయప్రత్యక్షస్య అపాదకజ్ఞానం భవతి
అథ వహ్న్యభావవ్యాప్యవాన్ ఇతి తాదృశనిరూపితవిషయతాకం పర్వతో వహ్నిమాన్ ప్రత్యక్షం జాయతామిత్యత్ర తాదృశభానసత్త్వేన
తత్త్వం చక్షుషా ద్వారమితి సామగ్ర్యం వహ్న్యభావవ్యాప్యవత్త్వం భానితుమిష్టే। పర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకవహ్న్యభావవ్యా
ప్యప్రకారకప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకీభూతాయాః తాదృశప్రత్యక్షప్రకారకభావవిరహవిశిష్టాభిన్నవిషయతా
కమితి సామగ్ర్యాః సత్త్వాదితి। తత్ర వహ్న్యభావవ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకే వాంశే ప్యవహ్నౌ విశిష్టబుద్ధిర్జాయత ఇతి తత్ర
ప్రతిబంధకాభావాన్నియమాయాశ్చ ఇష్టత్వాపత్తేర్వాక్యమిత్యతః భానపక్షతావచ్ఛేదకమవచ్ఛేదకం చ
కత్వమితి చేన్న పర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకవహ్న్యభావవ్యాప్యప్రకారకప్రత్యక్షత్వం త [illegible] తాదృశజ్ఞానం విగాహి
ప్రత్యక్షత్వ వహ్న్యభావవ్యాప్యవత్త్వం విశిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకపక్షప్రకారకఇభావలాభః ద్వితీయం చ సామగ్రీదశాయాం త

ತಥಾ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ತ್ವತ್ಯಾತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತ್ಯತೋಽವಚ್ಛೇದ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇತಿ ಶಕ್ಯಪ್ರಕಾರತಾಯಾಃ ಶರೀರಂ ಪಿತಪರ್ವತತ್ವಾವ
ಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಕಾಂ ತತ್ರ ತ್ವಕ್ತ್ವಮವತೇತ್ತ್ರತಿಬಧ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಂ ವಾಚ್ಯಂ ತಥಾ ಚ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಂ ವಿಶಾ ಬಿವಿ ಪ್ರ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾ
ಪ್ಯಹೇತ್ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿತ್ಯಂ ಚಿನ್ತಾಕರಂ ರಚವಚ್ಛೇದ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವ ತತ್ಪರ್ವತತ್ವಾವ
ಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯಕವಹ್ನ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ ವಹ್ನ್ಯಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಕಾರತಾಶರೀರಂ ವಿತಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಶರೀರಂ ಬ
ತವಹ್ನ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಪ್ರಕಾರಕ ಶಾಬ್ದವಿರಹವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಿತಾ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಬಂಧಕತ್ವಾತ್ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಂ
ವಿಶಾಕತ್ವಂ ತಥಾ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುತ್ಪನ್ನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ತಥಾ ವಿಧಿಭಾಯಯೋಃ ಪರ್ವತತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನವಿಶೇಷ್ಯತಾಶರೀರಂ
ಬಿತವಹ್ನಿಪ್ರಕಾರತಾಶಾಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಜಾಯತಾಮಿತ್ಯಾಕಾರಕ ತಾದೃಶೇಚ್ಛಾಸಾಧಾರಣಾ ರೂಪಂ ಪರ್ವತೋ ವಹ್ನಿಮಾನಿತ್ಯನುಭವಾತ್ತಾದೃ
ಶೇಚ್ಛಾಂ ವಿಶಾಪ್ಯತಾ ದೃಶೇಚ್ಛಾಬಲಾತ್ತಥಾ ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಚಾಕ್ಷುಷಭಾವಾದಿತ್ಯಂ ಚಿದಗುಪದ್ಯಂ। ಅತ್ರೈವ

ಮಣಿಭಾವಿವಕ್ಷ್ಯಾಭಾವವತ್ತಾಬುದ್ಧಿರತ್ರ ಮಿತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಕ್ಷಣೇ ಅಪಿತ್ವಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾಪೇಕ್ಷಂ ವಿಷ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯ
ಭಾವವಾರ್ಕವರ್ತತ ಇತ್ಯತಾದೃಶನಿರ್ಣಯಸದನಂತರಂ ಚ ವಿಷ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವಾರ್ಕವರ್ತತ ಇತಿನಿರ್ಣಯಃ ತದಪ್ರಾಮಾ
ಣ್ಯಗ್ರಹಾಣಾಂಶಕ್ಯತ ತದನಂತರಂ ಚ ಪವರ್ತೇ ಪ್ರತಿಕೂಲತ್ವಂ ಜಾಯತಾಮಿತಿಭಾ ತದಪ್ರಮಾಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಹಿ ಕೃಪವಸ್ತೋ ವಿಷಿ
ಷ್ಟಬುದ್ಧೌ ವಿಷ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಂ ನಿಭಾನಿತುಮರ್ಹಂತಿ ತದಭಾವನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ಸತ್ವಾತ್ । ಅತ ಏವ ದೃಶಬುದ್ಧೌ ವ್ಯ
ಭಿಚಾರಕವಾರಕನಿಯಇಭಾಯಾಂ ಛತ್ರಿ ಶಿಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಚೇತ್ ತತ್ರ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾನಿರ್ಣಯತಾದೃಶೋ
ತ್ತರಮುಪನಅರ್ಹಶ್ಚ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಬುದ್ಧಿರುತ್ಪತ್ತಿರ್ಗಮ್ಯತೇ । ತತ್ರ ಚ ತದಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬಾಧಕತಾಭಾವಃ । ಅಥವಾ ಅ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಜ್ಞಾನೇ ವಿಷ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಾಧ್ಯಯಾಂ ಕಿಂ ತತ್ರ ಧ್ಯಯಮಿತಿ ಚೇತ್ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ವಿಶೇಷಣತಾವಚ್ಛೇದಕಯೋರ್ಭೇದಾವಗಾಹಿತಾ
ವಚ್ಛೇದಕತ್ವಮುಪೇಯತೇ ನ ತು ತಯೋರ್ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕಭಾವಃ ತಥಾ ವಿಷಯೋ ಭೇದವರ್ತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಿಷ್ಯ

రత్నకోశః

౨౧

భావత్వావచ్ఛిన్నభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావోఽప్రసిద్ధః అత్ర కేచిత్తు అభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వప్రసిద్ధిః సమవాయేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నవిశిష్టభావత్వేన
త్వాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్యాప్రసిద్ధ్యా తస్య అభావత్వేనైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావత్వాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగిత్వాదిభావబలాత్ కేవలాన్వయిత్వమితి చేత్ తద్వత్త్వాభావత్వావచ్ఛిన్నసమవాయేన విశిష్టప్రతియోగితావచ్ఛేదక [illegible] త్వత్వావచ్ఛేదకప్రకార
కప్రసిద్ధ్యాపత్తిః తాదృశవిశిష్టస్యాభావత్వేన సమవాయేన విశిష్టత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వే అభావత్వస్య
తదాశ్రయత్వే తద్విశిష్టస్యాప్యభావత్వేన ఘటత్వాదిసమవాయాభావత్వాదినా ఘటత్వాదేరవచ్ఛేదకత్వమ్
విశిష్టప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాభావాదిత్యాశ్రయస్య అభావత్వేన ప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వే ఘటత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య
సాధ్యతాయాం తత్ర సత్త్వేన తత్కాలిక స్వరూపసత్త్వం తాదృశాభావస్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్య సాధ్యతాయాం త్వత్వేనైవ
కేవలాన్వయిత్వమితి చేత్ తద్వత్త్వాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావత్వేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం సాధ్యత్రయమితి। కిం వా

ಜವನತತ್ವನ್ಯವಷ್ಟೋಕ್ಷಕ್ಷ್ಮಿತಾಂವಖಿದಕತ್ರೋಂ ತಸ್ಯಜವಷ್ಟ್ರ್ಯಭಾಂವವ್ಯಾಸ್ಯವತ್ವಧನ್ನಿತಾಂವಖಿದಕ ತ್ವಮಿತ್ವತ್ರವಿ॥ಗವಬಕಾಂಭಾಂವಇಶಿವಾ
ಸ್ಯೆಂ ವಕ್ಷೋತ್ರಿದಭಾಂವವ್ಯಾಸ್ಯವಿಕಿಷ್ಯತಾಂವಖಿದಕ ತ್ರೋಸ್ಯವಗಮಿಕ್ಷತ್ರಕ್ಷತ್ರ್ಯಾವಿಕ್ಷೇಯರಾಂಅಗಕೊಂಅಪ್ರಣಿ ಧ್ಯತಾಂವಖಿದಕಸ್ಯಬ
ವಗಜತಾವ್ಯಇ ಜರಾಂಸ್ತ್ರಂ